

Hogyan játszunk gyermekeinkkel és mikor ne? Brian és Shirley Sutton-Smith könyve 7. 8. fejezetének ismertetése

Az amerikai szerzők 1986-ban megjelent könyve elsősorban a szülőknek szól, hogyan játszanak gyerekeikkel? Am a népszerű nyelven megírt kötet hasznos útbaigazítást ad az óvodapedagógusoknak és a tanítóknak is. S amit a szerzők elejétől végig hangsúlyoznak és a módfelett fontos is, hogy a gyerek nemcsak ösztönösen játszik, de tanítani is kell a játékra. Ahogy írják, játékosan kell tanítani a játékra. Mit játszik a gyerek és hogyan? Mit tanítsunk és hogyan? Ez az, amit elsajátíthat a könyvből az olvasó. És arra is figyelmeztet, hogy mikor nem kell beavatkozni a gyerek játékába.

A három-négyéves gyermek játéka

A negyedik év eléggé stabil kor a gyermek életében. Az előző két év során szülő és gyermek úgy nagyjából kiko-vácsolta a kölcsönös családi viszonylatokat. Számottevő már a gyermek mozgáskészsége is (harmonikusan fut, ugrik, szökdécsel), s elboldogul gyöngyfűzés, építés, rajzolás közben a finomabb mozdulatokkal. Rendelteszerűen használja a ceruzát, a festéket, a zsírkrétát, a papírt. Úgyesen öltözik, eszik, végzi a kis- és nagydolgot, társaséletet él, beszélget. Ez az esztendő a bő — noha még nem túl logikus — beszéd éve.

Nem meglepő tehát, ha ebben az évben kezdődik a gyerekek egymás közti társas élete is. A gyerekek megteremtik első társaságaikat. A csoportos játszás kezdetei vetik föl az irányítás kérdéseit is — ki lesz a „főnök”, és ki fog engedelmesskedni.

Bizonyos gyermekek nagyot fejlődnek a szerepjátásban, mások nem; önként adódik a kérdés: tanítsuk-e szerepjátásra azokat, akikben kisebb a hajlandóság? A gondolat forradalmi. Sokan ma is haszontalanságnak tartják a játékot. Akik értik a játék jelentőségét, azok közül is sokan úgy vélik, a játék ösztönös tevékenység, nincs szüksége hozzá a gyermeknek másra, mint hogy békén hagyják, s némi eszközt kapjon a játszáshoz. Könyvünk elején állást foglaltunk, miszerint megengedett, sőt szükséges, hogy születésétől kezdve játszunk a gyermekkel; most megkockáztatjuk azt a még eretnekebb kijelentést, hogy *szerepjátásra tanítani kell a gyerekeket.*

Ebben az életévben egyes gyerekek a játék új szintjére jutnak el, meghaladják a felfedező- és az önpróbáló játék szintjét, de még az utánzásokra is jutnak: a játéktervezést kezdik kóstolgatni. Társasjátékaik mellett ez a játéktervezés jelenti a három-négy évesek új mérföldkövét a játszásban.

Szerepcsere

Most, hogy a kisgyermek már meg tudja játszani a felnőttet, az apát, az anyát, sőt a felnőttek érzéseit is modellezni tudja, képes azt is élvezni, hogy a játékban ő a gyerek. Ebben az életkorban még amúgy sincsen tisztában az életkorok visszafordíthatatlanságával. A tévézés is fokozza zűrzavarát, hiszen a képernyőn a felnőttek is kicsinek látszanak. Az életkorra jellemző gyermeki elgondo-

lás szerint a tévékészülék dobozában parányi emberkék laknak.

A felnőtt számára is élvezetes játék, hogy ő a kicsi, s a gyermek utasításait kell végrehajtania; különösen azért jó multság ez, mert a gyermeket játszó szülő lehet engedetlen, vásott is, noha ismét fel kell hívunk a felnőttek figyelmét, hogy nem szabad túlságosan erősködniük még ebben az alárendelt szerepben sem. A hatalmat mindenkor csökkenteni kell és nem kihangsúlyozni. Határt kell szabnunk, ha a gyerek túl zsarnoki kezd lenni. Az a lényeg, hogy humorosan fogjuk fel a szerepváltást. „Nem megmondtam, hogy edd meg a szőnyeget? „Nem ehetem meg, mert én most már alvó kutyává változtam, nem látod?” Általános szabály, hogy ne merüljön feledésbe a játék tettetés jellege. „Megeszem a szőnyeget. Úgy tesz, mintha megenném. Látod?” El kell kerülni annak a veszélyét, hogy végtelenen fölülkerekedjünk, erre vigyázni kell a szerepváltásban is, mert ha nem vagyunk részen, megint csak uralmi játékot játszunk a kölcsönösség alapuló játék helyett.

Mesepárbeszéd

Régóta mesélünk már többé-kevésbé hagyományos módon gyermekünknek. Újra és újra elmondjuk a jól ismert meséket. Ebben az életkorban azonban érdekesebbé tehetjük a mesét azzal, hogy párbeszéddé alakítjuk. „Volt egyszer három kis medvebocs, na és aztán, mi is történt velük?” Még fejlettebb fokon végig a kicsivel mondatjuk el a mesét. Pompás időtöltés az ilyenfajta mesemondás, mert a kisgyerek emlékezete erősen szelektív, s megtudhatjuk az általa mondott meséből, mi az, ami igazán foglalkoztatja.

Fontos, hogy ne idegenkedjünk a tündérmesékben lépten-nyomon előforduló varázslatoktól és csodálatos elemektől. Ezekben az iskoláskor előtti években a gyerekek igényli a védetség érzetét, azt akarja, hogy jó dolgok történjenek, jó világban szeretné tudni magát. Nem várhatjuk el tőle, hogy teljesen felnőttként érezzen, ne várjuk tőle például, hogy feminista érzelmű legyen. Ijedős még az ilyen kicsi gyermek, terhet jelent neki a tulajdon kicsisége. Szeretné azt érezni, hogy meg tud védeni másokat, s mások meg tudják védeni őt. Sajnos a legtöbben mégis csak azt szűrik ki, hogy tehetetlenek, és nem számíthatnak védelemre, s erre vagy alkalmatlanságérzettel vagy ellenséges agresszivitással reagálnak. Ne becsljük le tehát a mesékben megnyilvánuló jóaka-

ratot és csodás elemeket: mindez fontos még ebben az életkorban.

Telefonbeszélgetés

A gyermekkel folytatott párbeszédekben közösen adunk elő meséket, de ennél is könnyebb, ha beszélgetőt játszunk a játéktelefon segítségével. Elmesélhetjük a kicsinek a nap eseményeit, segítségét kérhetjük egy elképzelt balesethez stb. Később „másokat” is odahívhatunk a kagylóhoz, mások nevében beszélhetünk és beszélgethetjük a kicsit. Némi gyakorlattal pompás perceket szerezhetünk így egymásnak.

A gyerekek már szeretnek versenyezni is ebben a korban — írják a szerzők —, de veszíteni nem. És ne is akarjuk még megtanítani őket a veszítés elviselésére. Legfeljebb döntetlen eredményeket produkálhatunk olykor-olykor.

Tanítsuk-e a szerepjátszást?

Mint kimutattuk, a képzelet mindenütt jelenvaló, s a modern szerepjátszósi ennek csak egy — igaz, igen elterjedt — megnyilvánulási formája. Kutatócsoportok meglehetősen sikerrel tanítottak meg hátrányos helyzetű gyermekeket a szerepjátszás modern formáira. Bebizonyították, hogy a szerepjátszás tanítása fejleszt az ilyen irányú játékkészséget; sőt akiket ilyen oktatásra fogtak, azok jobb eredményt értek el a kreativitás-tesztekben is. (A kreativitás-tesztben azok szerepelnek jól, akik a különféle tárgyak, szavak, diagramok használatában eredeti, szokatlan megoldásokra bukkannak.)

A jövő gyermekének, aki számítógépekkel fog dolgozni, s értenie kell az automatikához, több szerepjátékot kell játszania, mint amennyit ez idő szerint tanítunk. A szerepjátszásban, csakúgy mint a modern munkában, nem annyira dolgokkal, mint inkább szimbólumokkal kerül szembe az ember. *A szerepjáték szimbolikus játék.* A gyerek a tárgyak reprezentánsaival s nem a való tárgyakkal manipulál — s modern világunk nagyrészt éppen ilyen természetű. Szavak, képek, számok — megannyi reprezentáció — vesznek körül bennünket.

A legfontosabb elvünk (ezzel kapcsolatban): *a játékot játszva kell tanítani.* Ne beszéljünk róla! Végtelen hiba, ha ezzel kezdjük: „Nos, mit akartok játszani?” vagy: „Mit csinálunk most?” Nem szabad, ehelyett ülünk le, s kezdünk magunk játszani a babával, legyünk mi az „anyukája” vagy a „doktor néni”, és „vizsgáljuk meg” a játékabát. Túl korán beszélünk szerepjátszásról? Semmiképpen. A szerepjátszó hajlam már a hároméves gyermeknek is sajátja. Ha most nem segítjük, később nehezebb lesz a dolga.

Két és négy éves kor között elég nehéz különbséget tenni a magányos és társas (közösségi) játékok között, mivel a kettő együttesen jelentkeznek — írják a szerzők. Óvodai szituációban is előfordul, hogy a gyerek játssza a maga játékát, majd figyel a többiekre, utánozza, amit lát, és már el is fogadja azok játékjavaslatát. Ebben az időben népszerűek közöttük az ún. főszereplős játékok. Rendszerint a kezdeményezőt követik. Van, hogy közös megegyezéssel választanak főnököt. Vannak, akik egyfolytában hatni akarnak a többiekre, mások sohase. Mindazonáltal a gyerekek se tudnak együtt játszani

ni addig, amíg létre nem jön közöttük valamiféle közmegegyezés.

Fontos a ritus

Ha figyelembe vesszük, hogy a ritmus, a közös ima, a ritus, a karéneklés minden ismert társadalomban fontos szerepet játszott és játszik, könnyen megértjük, hogy a gyermekek valami egyetemes emberit fedeznek fel az egyöntetű játékkal. Cinizmus nélkül kijelenthető, hogy az egyöntetű tevékenység a maga nemében a társas lét csúcspontja. Voltaképpen csak ilyenkor vagyunk egyek a többiekkel oly módon, hogy bizonyítható az összes résztvevő egysége.

Akárhogy legyen is, a háromévesek mindenesetre ezt fedezik fel, és az intelligens nevelő ki is aknázza ezt a fölfedezést a ritmus- és mozgásgyakorlati foglalkozásokon, egyszerű dalocskák kórusban való énekeltetésével vagy a közös dobolással. A hároméves gyerek fejlődésének új csúcsára ér el, amikor hozzásegítjük, hogy együtt énekeljen vagy mozogjon a többivel.

Magányos játék

A három-négy évesek fejlődésében a legszembetűnőbb változás a verbális és intellektuális fölfedezés terén érhető tetten. A készségszerzésnek ezek az intellektuális formái válnak nyilvánvalóbbá, mivel a régebbi fizikai formák most már tágasabb területeken, vendégségben vagy a szomszéd utcában folytatódhatnak.

Mozgáskészségük fejlődése abban mutatkozik, hogy egyre több időt töltenek a hagyományos (Montessori) típusú játékszerekkel. Egyre bonyolultabb kiváló- és összerakójátékokban lelik kedvüket. Érdeklődni kezdenek a kis szerszámkészletek iránt, dobozillesztéssel, kifestőkönyvekkel, papírkivágással és modellezéssel foglalkoznak. Fokozódik érdeklődésük a látogatások és a kirándulások iránt; új játszótereket fedeznek föl, érdeklődnek a növények, fák, állatok iránt; vannak, akik örömmel segédkeznek a kertészkedésben.

Ez idáig meglehetősen egyhangú volt a szerepjátszása: apát vagy anyát játszott, mindennapi tevékenység: öltözködés, mosás közben. Most már megjátssza a „mérges” apát, a „rosszalkodó” kisgyermeket is. Most, hároméves korában kezd érzéseket csempészni a megjátszott figurákba.

Játékautóival, babáival most már egész kis társadalmakat jelenít meg. Játékemberkéi sok személyt szólaltatnak meg, olykor még a hanghordozásuk is más és más. Ez is annak a jele, hogy a gyerek kezdi észrevenni a körülötte lévők személyiségét. Megjátszott figurái javarészt felnöttek és más hatalmasságok. Gyerekes érzéseit kisgyermek szereplőkkel nyilvánítja ki, de az az általános tendencia, hogy inkább azokat a hatalmasokat játssza meg, akikké válni szeretne.

A fölfedezés, az önpróbálás és az utánzás mellett megjelenik a konstrukciós tevékenység is. A készségszerzésnek ez a negyedik formája, s egyelőre abban nyilvánul meg, hogy a gyermek szervezni kezdi a maga kis életterét a hálósobájában, és kedvvel épít „házat” a szabadban deszkákból, dobozokból. Mivel a felnőttvilágot még nem tudja kedve szerint alakítani, konstrukciós tevékenysége nagyrészt a játékvilágban zajlik. Először megtanul bánni a játékszerekkel, azután konst-

ruálni kezd velük. A játékszerek világa öntörvényű világgá válik.

A játékkonstrukció a játékfeldedezésből, az önpróbálásból és — legfőképpen — az utánzásból kölcsönzi elemeit. A „konstrukció” szót itt abban az értelemben használjuk, hogy a gyermek tárgyakból (házikókból, kis erődökből, városokból) olyan kis világot szerkeszt, amelyben a dolgok manipulálásával a felnőtteket utánozza. Az utánzójátékban a szerepjátszás közvetlenebb utánzásra nyújt alkalmat.

A négy - ötéves gyerek játéka

Négy- és ötéves kor között a kisgyermek képes megteremteni a rend különféle formáit. Erős szüksége ébred, hogy elboldoguljon a többi gyerekkel, amikor a szülői háztól elválva „önálló” életet kezd az óvodában és a játszótéren. Ha nem fedezi fel ennek a módját, a saját önzése fogja megghiúsítani a közös játék lehetőségét. Szinte kétségbeesetten sóvárogja a többiekkel való játszást. Ezért, amikor mi, felnőttek játszunk vele (csoportban), vagy amikor egymással játszanak, a játék általában rituális, rendezett jelleget ölt.

A gyermek egyre több ponton kerül érintkezésbe a világgal, meg kell tanulnia azt is, hogyan viselkedjék közösségben. Meg kell tanulnia az etikettet. Meg kell tanulnia, hogy ne túrja az orrát, ne köpködjön, ne csináljon be. Meg kell tanulnia, hogy kivárja a sorát, hogy ne bámészkodjon feltűnően, ne üvöltözzön. Nem csoda, ha gyakran gyámoltalannak, legyőzöttnek érzi magát, vagy azt álmodja, hogy tehetetlenül vergődik mindenféle szörnyek karjában. Szinte ráveti magát a tündérmesékre, a rajzfilmekre, a történetekre: ezek győzik meg arról, hogy mégis csak lehet diadalmaskodni is — szinte rajba lesz ezeknek a fikcióknak, s tizenkét éves kora elötte nem igen gyógyul ki belőlük; van, aki még akkor sem.

Ugyanakkor igyekszik megérteni mindent, ami vele és körülötte történik. Életfelfogásának, szabályrendszerének olyan zamata van, amelyet a fenti anekdotákban érezhattunk. Szabályaik vannak a négy-öt éveseknek, külön a fiúkra, külön a lányokra vonatkoztatva, szabályt állítanak föl arról, hogy miből lesz a kisbaba — szabályt csinálnak mindenből, ami az útjukba kerül. S noha elérték azt az életkort, amelyben szabályok teremődnek, szabályaik — éretlenke logikájuk miatt — eléggé következtetlenség még. Egyes tapasztalataikból szűrik le a szabályokat, anélkül, hogy kielégítő ismereteik lennének a jelenséget meghatározó valamennyi tényezőről.

A szerepjátszás irányítása és ellenőrzése.

Tételezzük fel, hogy ez idáig kellő mértékben serkentettük és támogattuk a gyerek szerepjátszó hajlamát. Most már a legtöbb szülő számára a szerepjátszás irányítása jelenti a nagyobb problémát. Hagyományaink szellemében arra hajlunk, hogy a képzelődésben mindig valami rosszat lássunk. Szülők, akik sokra tartják gyermekük fejlődését a fizikai készségek szerzése terén, gyakran úgy vélik, túlságosan képzelődős a gyermekük, talán egy csöppet meg is van hibbanva, amiért képzeletbeli játszótársakat stb. agyal ki magának, s ezért szívesebben fejleszténék a gyerek munkakészségét, mint a képzeletvilágát. Pedig nincs miért aggódni a gyerek képzelgése miatt,

hacsak le nem ragad nagyon egy témánál vagy egy helyzetenél, mert ez azt jelentheti, hogy egy megrögzült és kellemetlen helyzetből akar szabadulni. És még ebben az esetben is az a probléma, ami aggasztja a gyermeket, s nem az, ahogy szabadulni próbál tőle.

A négy-hét éves gyerek fantáziálása sok szülőt más szempontból aggaszt. Az erőszakról és a lövöldözős szerepjátékokról van szó. Sok óvodában tiltva van minden erőszakos játék, így a „lövöldözős” is. Megkérdezhetnénk magunktól, érdemes-e elvenni a gyerekektől a játék pisztolyt, mikor örökké lövöldözést látnak a tévében és a moziban. Olyan országban élünk, ahol a fegyvergyártók és -forgalmazók akkora politikai erőt képviselnek, hogy lehetetlen törvényt hozni a fegyverkereskedés ellen, noha a rendőrség bizonyára szívesen látná, ha mindentől megtiltanák a fegyvergyártást. A kérdés tehát arra szűkül le, hogy értelmes dolog-e nem hagyni, hogy a gyerekek földolgozzák valahogy az erőszakot, amely minden felől fojtogtatja őket, amikor mi magunk nem tudjuk megfékezni az erőszak terjesztőit.

Dilemmánk tehát a következő: ha tenni akarunk egy mégoly kis lépést egy békésebb világ felé, van értelme, hogy ne engedjük háborúsdit játszani a gyerekeket, de semmi értelme az egésznek, ha nem változtatjuk meg a világot, amelyben élnek; enélkül ugyanis ennek a kis lépésnek nincs jelentősége. Továbbá: a gyerekek föl kell dolgoznia valamiképpen ezeket az erőszakos hatásokat, s azzal semmit nem segítünk rajta, ha megtiltjuk a háborúsdit.

Ezek között a reménytelen körülmények között úgy véljük, nem szabad mindentől megtiltanunk a háborúsdit (annak, aki szívesen játszaná), de vigyáznunk kell, hogy a játék valóban „mintha” alapon maradjon. Játék pisztolyra semmi szükség, löjjenek csak a mutatóujjukkal, s maradjon minden más részlet is jelképes. Tegyük az különbséget a megjátszott lövöldés és a tettleges, az ügynök leszorítása, kínzása, ne adj' isten, megsebesítése között.

A négy-hét éves gyerekek között — valójában minden kisiskolás korú között is — az erőszakos halál eljátszása a dramatizáció leghatásosabb formája. Azzal érvelhetünk mellette, hogy a szerepjátszásra (és nem a minél élethűbb játék fegyverekre) kerülő hangsúly segíti a gyereket abban, hogy szimbolikusan úrrá legyen érzésén, s ilyenkor a háborúsdiből kisebb valószínűséggel lesz nyílt agresszió. Már a háromévesek között is megfigyelhető, hogy azok, akik el tudják képzelni a sugárpisztolyt meg az úrtámadást, könnyebben szoknak össze békésen egymással, mint azok, akik agresszív érzéseiket nem tudják ilyen jelképes formákba önteni.

Fenti tanácsunk elsősorban azoknak szól, akik nagy létszámú gyermekcsoportokkal foglalkoznak, s nincs idejük arra, hogy személyesen részt vegyenek a gyerekek szerepjátékaiban. Azok a felnőttek, akik saját gyerekeikkel vagy kis csoportokkal játszanak, s így több szabad energiájuk marad, tehetnek adekvátabb lépéseket is. Ha kéznél van az értő segítség, lehet szervezni úrkutató játékot, tengeri kalandokat vagy akár valódi földfedező utakat az erdőben és a tengerparton. Amit az ilyen korú gyerekek át kell élnie szerepjátékaiban, földfedező és önpróbáló tevékenységeiben, az az elképzelt bátorság és rátermettség. Ennek a legkézenfekvőbb módja csakugyan a háborúsdit. Vannak persze egyéb módjai is, és jobb, ha ezeket szorgalmazzuk megfelelő mesékkel és szerepjátékokkal, amelyekben lehetőség szerint mi magunk is vegyünk részt. Ebben az életkor-

ban nem szabad megfosztani a gyereket a fantáziált bátorság élményétől, s ezért, ha háborúzni nem engedjük, feltétlenül keressünk más megoldásokat.

Körjáték

A négy- és hétéves kor közötti gyerek általában zavarba jön, ha ki kell állnia a közönség elé. Egyéves korától kezdve — hálás közönségnek bizonyuló családja körében — szépen kifejlődtek exhibicionista hajlamai. Szerepelt, és a család lelkesen tapsolt. Mivel azonban most már a többi gyerekkel kell elfogadtatnia magát, s ugyanakkor továbbra is a figyelem középpontjában szeretne maradni (amit a családban gond nélkül elért) roppantul zavarba tud jönni, ha ki kell állnia a többi gyerek elé.

Nem meglepő, hogy a gyerekek első csoportjátékai között sok olyan van, amelyik efféle főszerepeket tesz lehetővé, a főszereplők szabályos cserélődésével. A játék rituális mozdulatai mögé jól el lehet rejteni a szereplésvágyat. Ilyen például a „Körben áll egy kislányka” vagy a „Nyuszi ül a fűben”, amikor a gyerekek fölváltva kerülnek a kör közepére, s teszik a játék előírta mozdulatokat. Az önéletrajzokban gyakori a lírai visszaemlékezés az efféle körjátékokra. Vannak gyerekek, akik rajonganak érte, mások egyszerűen nem tudják elviselni, hogy hirtelen a figyelem középpontjába kerülnek.

A négy-hét évesek — együtt a többi gyerekkel — általában szívesen vesznek részt szerepjátékokban, de amikor a színpadra kiállva kell tenniük ugyanezt, gyakran nem hajlandók rá. Szülőknek és pedagógusoknak egyaránt tanácsolható, hogy szorgalmazza ezeket a körjátékokat, vagy szervezzenek csoportos ritmikus mozgásokat és utánzójátékokat. Ugráljon például mindenki egyszerre, mint a nyuszi, kukorékoljanak, mint a kakas, morogjanak oroszlán módra, szaladjanak el egyszerre négykézláb az elefánt elől.

A szülőnek itt ismét úrrá kell lennie félszűzségén, s képzeletét megmozgatva, vállalnia kell a főszerepet. Ezzel a többieknek ad „takarózót” a szerepjátszáshoz. Mint minden óvónő tudja, csak valóban drámai és meggyőző teljesítmény ragadja magával az egész csoportot. Nem minden felnőttben van meg az a lelki mozgékony-ság és drámai meggyőző erő, amely szükséges egy nagy csoport négyéves folyamatos „működtetéséhez”. Am arra a legtöbb szülő képes, hogy fél tucat gyerekkel — különösen, ha a sajátjai is köztük vannak — állathangokat utánozzon. Ez — az állathangok együttes utánzása — az életkor nagy játékaik közül való. A gyerekek könnyedén improvizálnak, „csillognak”, ha nincs az az érzésük, hogy valaki figyelni őket. Az óvodában, többnyire akadnak olyan gyermekek, akik szívesen jelentkeznek főszerepre az ilyen „Kövessd a vezért” játékokban, s ezzel ideig-óráig pihenőt adnak az óvónőnek.

Összekevert mesék

Meséink mostanára már rituális szövegekké váltak: egy-két év óta egyformán, konvencionálisan mesélgettük őket. Ahogy a korábbi években a képeskönyvekben neveztük meg mókából tévesen az állatokat, most a mesékkel bolondozhatunk hasonló módon. Kezdetnek például összekeverhetjük a mesék címét: „Piroska és a negyven rabló”, „Hamupipóke és a hét törpe”. Ha a gyermek rek-

lamál, gyónjuk meg tévedésünket, és aztán tévedjünk újra.

Van gyerek, akinél nem működik ez a móka, lehet, hogy csak fölizgatja és nem szórakoztatja. Ilyenkor ne erőltessük a dolgot. Végére egy jól dramatizált „normális” mese sem utolsó szórakozás. Az apamedve mindig vastagabb hangon brummogjon, a békakirály brekjen nagyon szépen. Az utóbbi néhány évben bizonyára kialakultak állatutánzó hangjaink, és kicsiszoltuk a „boszorkányos” meg a „királyfi” hanghordozást. Sok jó drámai lehetőség rejlik a hanghordozásban, szülő és gyerekhallgatósága egyaránt élvezheti.

Am előbb-utóbb eljön annak is az ideje, hogy kevésnek bizonyul a mívesen előadott mese. A kezdeti címösszekeverést követhetik a teljesen megkutyult mesék, de mindig szívleljük meg a gyerek kiigazításait, és mentegetőzzünk a tévedésért. Ha gyermekünk „játékos” fajta, hagyni fogja, hogy egészen új meséket szövjünk össze a régiékből.

A szerzők nagyon fontosnak tartják a népi gyermekjátékokat. Az olyanféleket, mint a „Sétálunk, sétálunk...”, „Tekeredik a kígyó...”, „Lánc, lánc eszterlánc...”, „A gazda rétre megy...”, „Elment a szobrász...”, „Utolsó pár előre fuss!” Ezekben a játékokban a gyerekek az a vágya fogalmazódik meg, hogy a káoszról rend legyen. Most tanulja a döntés felelősségét. Ő választ partnert, ő dönti el, ki kerül a kör közepébe stb.

A négyévesek együttes tevékenységét meghatározza a csoport-szokás is. Ők döntik el maguk között, ki hol üljön, mi legyen a játékok sorrendje, ki melyik terület gazdája stb. Ezzel van összefüggésben a befogadás és a kirekesztés is. Akik már nagyon együttvannak egy adott csoportszokás szerint, azok nehezen bocsájtanak be maguk közé új gyereket. Már a négyévesek között is előfordul, hogy csoportterzésüket azzal erősítik, hogy „részállnak” egy kis védtelenre, aki épp az útjukba kerül, vagy akinek valamilyen szembeötlő negatív tulajdonsága van.

Magányos játék

A legtöbb öt éves hosszú másodpercekig meg tud állni fél-lában, s végig tud menni az aszfaltra rajzolt krétakörön. Végig tudnak menni a földre fektetett gerendán is. A húsz centiméter átmérőjű labdát már gyakran elkapják, ha nem is előrenyújtott két kezükkel, de az oldalukhoz szorított könyökkel. A gyerekek mintegy fele képes arra, hogy két kézzel eldobja és ugyancsak két kézzel elkapja a teniszlabdát; a nagy játszótéri labdát pedig a legtöbben el tudják már kapni.

Ezek a normák képet adhatnak nekünk az életkorhoz illő készség szerző gyakorlatokról — és ezek kapcsán a négy-öt éveseknek megfelelő fizikai játékokról.

A konstrukciós és utánzójátékokról meg a bennük rejlő lehetőségekről részben szölvünk már a társas játékokat taglaló részben. Egyre nehezebb szétválasztani a társas és a magányos játékot, noha valószínű, hogy a magányos játékok a bonyolultabbak, itt ugyanis nem kell figyelembe venni a többi gyerek igényeit. Amikor össze kell hangolni az érdekeket, a játék színvonala szükségképpen alacsonyabb lesz, s ez nemcsak a játékra, hanem minden társas tevékenységre igaz.

Ebben az életkorban a legjelentősebb újítás az elképzelt személyiség bevezetése. Emlékeztetőül: az egyéves kisgyermek utánozza a felnőtt-tevékenységet; a két-

éves „felnőtté (szülővé) válik”; a hároméves már személyiségjegyet is visz a játékba (megjátssza a mérges szülőt); s most a négyéves már elképzelt személlyé (pl. szörnyé) is tud válni. Ezek az új képzeletbeli lények és képzeletbeli társak mindenféle olyan cselekvésekre készítetik a gyereket, amelyek távol állnak mindennapos ru-

tinjától. El tudja játszani a megtiltott és a képtelen viselkedési formákat. Képzelőereje segítségével lépést tud tartani minden lehetőséggel és minden képtelennel. Amíg frissen őrzi képzeelőerejét, nem lesz az elfogadható gondolkodás keskeny folyosójába zárva.

Debreczeni Tibor

A drámapedagógia és az óvodai nevelés

Előzmény

— Úgy adódott, hogy drámapedagógiai tanfolyamaimra, melyeket a Fővárosi Pedagógiai Intézet szervezett, óvónők jelentkeztek nagy számmal. Én viszont, noha majd minden korosztályt tanítottam már, óvodásokat még nem. Egy félévig, amíg a foglalkozások a jelenlévő hallgatók személyiségére és problémáira koncentrálnak, és a gyakorlatok az óvónők kommunikációs, interakciós és önismereti készségére alapozódtak, minden harmóniában zajlott. Ám a második félévben, amikor már arról volt szó, ők miként alkalmazzák a tanultakat az óvodában, kis-, közép és nagycsoportban, s a kérdések konkrétakká váltak, derült ki, hogy az én általános drámapedagógiai tudásom nem elegendő. Nekem magamnak is foglalkoznom kell óvodás korúakkal, hogy tapasztalva is értem a problémákat, s javasoljam a megoldási módot, a hiányt tehát pótoltam. Foglalkoztam a kisgyermkekkel, egyszersmind tanulmányoztam az e korosztályra érvényes pszichológiai és módszertani tudnivalókat.

— Nagyapaként számtalan óvodával kapcsolatos élményt szereztem.

Látom az unokámat és a társait anyák napi óvodai ünnepségen kiglancolt merevségben. Reszkető lábakkal memorizálják kórusban a köszöntőt. Pityeregnek, amikor a rájuk osztott rész-szövegeket eltévesztik.

Hallom a másik unokám dühödő panaszát, mivel az óvónéni megtölte az ennivalóval, noha azt ő utálta. Azt is, hogy erőszakoskodtak vele.

Hallom a kiscsoportos óvónéni panaszát, hogy a gyermek nem akar beállni a közös játékba, mivel a barátnőjével babázik.

Fültanuja vagyok az ifjú óvónő agressziójának, dühödten kiált a gyerekekre, mivel nem csillapodik a sírása, miután el kell válnia a nagyszülőtől, aki az oviba vitte.

Kiindulási alap

Úgy tekintem az óvodát, mint a családban zajló nevelés intézményes kiegészítőjét, ahol a gyermeket annak tekintik ami, Claparede-i metaforával élve, ebihalnak és nem leendő békának, azaz életkora, környezete ésszemélyiségjegyei által meghatározott gyerekek. A gyermeket úgy kell nevelni, hogy kora szerinti önmagával legyen harmóniában, nem kell felkészíteni a felnőttiségre, de az iskolai érettségre sem.

Ami ebből következik

— Nem hagyható figyelmen kívül az óvodáskorúakra vonatkozó fejlődéslektani ismeret.

— Tudomásul kell venni, hogy a nevelésnek a legfontosabb eszköze ezidőtájt a játék, az életkornak megfelelő egyéni és közösségi játék, a szerepjáték és a körjáték, a ritusjáték és a mesélés, a rögtönző játék és a kitalálás, a

tárggyal való magányos játék és a sportjáték, a státuszjáték és a kreativitás-játék.

— Tudomásul kell venni, amennyiben konkrét ismeret nyújtására készítődünk, feltétlenül nevelési szándékból; azt is csak játékosan tehetjük, az életkori szokásoknak megfelelően és nem direkt módon.

Ami a valóság

— Tény, hogy oktatási intézményrendszerünkben az óvodapedagógusi képzés vette leginkább figyelembe a gyermeklélektani kísérletek eredményeit. A játékra vonatkozóan is.

— Ennek ellenére működött, működik egy központi elvárásrendszer oktatási kötelezettségekkel, hat tantárggyal (testnevelés, ének-zene, irodalom, vizuális nevelés, környezetismeret, matematika), és iskolaérettséget igazoló feltételekkel. Ez azt jelenti, hogy az óvoda utolsó évében dominánssá válnak a hagyományos iskolai módszerek, holott az óvoda játékos metodikájának kellene érvényesülnie ekkor is, csakúgy, mint az iskola alsóbb osztályai-ban.

— Nem nehéz felfedezni ebben a jelenségben a poroszszovjet módszer szemléletének hatását, tehát a tekintélyuralmi elv, a direkt irányításos módszer jelenvalóságát. Ez tetten érhető ma is, de ebből a gyakorlatból fakadtak azok a nagyapai élmények is, amelyeket megemlégettem.

— Ugyanakkor valóságnak tetszik, hogy az óvodai szakirányítás nyitott legfrisebben az új elképzelések megismerése irányába, valószínűleg azért, mert itt zajlott eddig is olyan tevékenység, amely valamilyen mértékben figyelt a gyermeki személyiségre.

Ami lehetséges

A kiindulási alaphoz térnék vissza, tehát ahhoz a feltételezéshez, hogy minek tekintem, illetve *minek szeretném tekinteni az óvodát? Megismételve a mondandót, személyiségfejlesztő, harmonikus gyermekeket nevelő pedagógiai (s nem oktatási!) intézménynek.*

— Ha a feltételezett állapot válik általánossá, akkor remélhető, hogy a porosz hagyományok megkopnak, és előtérbe kerül a pszichológia eredményeire és a demokratikus társadalom elvárásaira jobban támaszkodó angolszász nevelési szisztéma és az ezt segítő többféle reformpedagógiai módszer, köztük a drámapedagógia is.

Az említett nevelési elv szerint *arra kell törekedni, hogy a gyerek a világban otthonosan mozgó, harmonikus személyiséggé váljon. Az egyéni hajlamot, képességet, a fejlődés tempóját nem lehet nem figyelembe venni. A gyerek tehát differenciáltabb bánásban részesül. E nevelési elv fontosnak ítéli, hogy a gyerek sikerélményhez jusson, hogy örömet lelje az életben. Erősíté-*